

**VUUR
ALS
GEMEENSCHAPPELIJKE VIJAND**

**VUUR
ALS
GEMEENSCHAPPELIJKE VIJAND**

proefschrift
ter verkrijging van
de graad van doctor aan de universiteit Leiden
op gezag van de rector magnificus Dr. D.D. Breimer
hoogleraar in de faculteit der wiskunde en
natuurwetenschappen en die der geneeskunde
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op donderdag 20 oktober 2005
klokke 16.15 uur

door

Gerrit Haverkamp

geboren te Aalten

in 1955

Promotiecommissie

Promotor: Prof.dr. U. Rosenthal
Referent: Prof.mr.dr. E.R. Muller

Overige leden: Prof.dr. J.J. van Hoof
Prof.dr. J. de Vries

NUR 600

ISBN 90 5901 370 0

© 2005 Reed Business Information bv, 's-Gravenhage

Foto omslag: Fogo de Chiado 25-08-1988 Governo de Lisboa.

Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de uitgever die daartoe door de auteur(s) met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk is gemachtigd.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur, redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

*“ Qui omnia legibus determinare vult,
vitia irritabit potius quam corriget”.*

*“ Wie alles door wetten wil bepalen zal
kwade neigingen veeleer prikkelen dan
verbeteren “*

Spinoza
in: Tractatus Theologico-Politicus,
Hoofdstuk xx

VOORWOORD

Na een lange periode van studeren, onderzoeken, schrijven en corrigeren is het einde van het manuscript een feit. Het is nu definitief geworden. Ik mag en hoef niets meer aan te passen of te verbeteren. Dit wordt even wennen voor mij en mijn directe omgeving, na al die jaren ‘vrijwilliger in de wetenschap’ te zijn geweest. In dit opzicht is de totstandkoming van deze dissertatie een participerende observatie geweest zonder dat ik zelf als vrijwilliger bij de brandweer heb gefunctioneerd. Het continu beschikbaar zijn voor je manuscript en de risico’s dat het toch – om wat voor reden dan ook – niet zou lukken. Het enige waarmee ik geen directe ervaringen heb opgedaan zijn confrontaties met leven en dood. Dit is voorbehouden aan de échte brandweervrijwilligers en hulpverleners en niet aan degene die er een dissertatie over heeft geschreven. Wel heb ik moeten ervaren dat gedurende de lange tijd dat ik aan de dissertatie heb gewerkt enkele dierbaren zijn overleden. Hierbij denk ik aan Gerard Herkemij, directeur brandweer, Jan Westervelt, mijn schoonvader en niet in de laatste plaats aan Wim Haverkamp, mijn vader.

De hulp die ik heb gekregen en mijn eigen vertrouwen op een succesvolle afronding waren de steunpilaren om ondanks het lange tijdsbeslag door te gaan. Theoretische concepten van onderlinge interdependentie, relatieve autonomie, dwang van buitenaf en zelfdwang heb ik aan den lijve mogen ondervinden. In het bijzonder denk ik aan de concrete bijdrage die Ines Balkema, Sue van der Zalm, Nicolien Wamsteker, Sylvia Roes, Renske Katiman, Loes Kloppenborg, Sjoerd Rekker, Ries Kruidenier, Wouter Zitter en Peter Dekker hebben geleverd aan dit proefschrift. Ook heb ik veel morele steun ervaren van leiding en andere collega’s van directie Brandweer en Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen en Grote Stedenbeleid van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze dissertatie was nooit gerealiseerd zonder de hulp en het vertrouwen van anderen. Deze ondersteuning is niet alleen beperkt gebleven tot Nederland. Ik dank Vera Goldschmidt Ferreira voor haar bemiddelende rol bij de foto’s uit Lissabon die voor de omslag van het boek zijn gebruikt en Ramon Guinjoan Barons die mij vele malen wegwijs heeft gemaakt in de Catalaanse en Spaanse brandweer.

Maar de grootste supporters en critici waren Josien, Ernst en Jeroen. Hoe vaak heb ik jullie niet moeten uitleggen dat het nog niet klaar was... en dat het de volgende keer waarschijnlijk wel zover zou zijn... Maar ook dan was het weer niet af. Mede dankzij jullie geduld is het nu écht zover. En bovendien hebben jullie nu kunnen zien hoe het in jullie ogen niet zou moeten.

Ernst en Jeroen als jullie zover zijn dan word ik ook jullie supporter... Immers, de beste stuurlui staan nog steeds aan wal. Nu ik ook nog het vaarbewijs voor jullie heb gehaald en ook het duikbrevet mag ik eindelijk van wal steken... Jullie ook nog bedankt!

INHOUD

VOORWOORD	7
HOOFDSTUK 1 Inleiding en probleemstelling	11
HOOFDSTUK 2 De totstandkoming van de vrijwillige brandweer als sociaal proces	47
HOOFDSTUK 3 Vrijwilligerswerk	93
HOOFDSTUK 4 Vrijwilligerswerk bij de brandweer en rampenbestrijding in West-Europa en de Verenigde Staten	135
HOOFDSTUK 5 Vrijwilligerswerk bij de brandweer in weerwil van permanente beschikbaarheid, risicovolle omstandigheden en confrontaties met leven en dood	191
HOOFDSTUK 6 Slotbeschouwing en conclusies	253
SUMMARY	295
BIJLAGE 1	313
BIJLAGE 2	316
BIJLAGE 3	320

